ПОГОДЖЕНО
Перший заступник Голови
Державного агентства України
з розвитку меліорації,
рибного господарства та
продовольчих програм

_____ Тарас КОТ

"___" _____ 2025 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ
Т.в.о. директора Державної
наукової установи "Інститут
рибного господарства, екології
моря та океанографії", канд.
біол. наук, ст. наук. співр.

_____ Леонід ІЗЕРГІН

"___" _____ 2025 р.

ПРОГРАМА

науково-дослідних робіт
державної наукової установи "Інститут рибного
господарства, екології моря та океанографії"

З ВИВЧЕННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ ВНУТРІШНІХ ВОДОЙМ УКРАЇНИ

Київ – 2025

1. Підстави для розробки програми

Дану програму розроблено на виконання тематичного плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм.

Майже всі дніпровські водосховища та інші великі внутрішні водні об'єкти України є водними об'єктами комплексного призначення, що передбачає достатньо інтенсивне їх господарське використання. В свою чергу, це призводить до формування комплексу постійно або періодично діючих чинників, які зумовлюють різновекторний вплив на всі основні компоненти водних екосистем та, відповідно, популяції водних біоресурсів, що існують у даних водних об'єктах.

Відповідно, є необхідною оцінка на регулярній основі стану водних біоресурсів внутрішніх водойм України та розробка наукових засад збереження та раціонального використання видів водної фауни, фокусуючись, зокрема,на цінних експлуатованих видах риб та безхребетних.

Програма передбачає як здійснення **дослідних ловів**, так і збір даних **без застосування знарядь лову** (гідроакустичні методи збору даних).

2. Мета та завдання

Метою досліджень, які будуть здійснюватися в рамках даної програми, є наукова оцінка сучасного стану та динаміки сировинної бази промислу та визначення допустимих обсягів вилову водних біоресурсів у Київському, Канівському, Кременчуцькому, Кам'янському, Дніпровському водосховищах, Дніпровсько-Бузькій гирловій системі, річках Дніпро, Десна, а також в інших річках та озерах рибогосподарського значення.

Для реалізації мети програми будуть виконуватись наступні завдання:

- визначення розмірно-вікового складу популяцій основних промислових видів водних біоресурсів (риб та безхребетних);
- визначення індивідуальних біологічних показників промислових видів водних біоресурсів (лінійний та ваговий ріст, вгодованість, жирність тощо);
- визначення кількісних показників(загальних та на добувне зусилля) уловів основних промислових видів водних біоресурсів;
- визначення сезонних просторового розподілу та міграцій основних промислових видів водних біоресурсів;

Також в рамках даної програми будуть проводитись комплексні дослідження щодо біорізноманіття внутрішніх водойм України та екологічні дослідження, зокрема для оцінки впливу господарської діяльності на стан водних біоресурсів та екосистем.

Крім вищезазначеного в рамках даної програми планується тестування та практичне застосування нових засобів збору даних та зразків щодо водних біоресурсів, за стандартами ЄС EN 15910, Waterquality - Guidance on the

estimation of fish abundance with mobile hydroacoustic methods (використання гідроакустичних методів для оцінки стану водної біоти); EN 14757, Waterquality - Sampling of fish with multi-mesh gillnets (різновічкові зяброві сітки).

3. Водні об'єкти

Київське, Канівське, Кременчуцьке, Кам'янське, Дніпровське водосховища, Дніпровсько-Бузька гирлова система, річки Дніпро, Десна, а також інші річки та озера рибогосподарського значення в межах України.

Виконання робіт в межах Природно-заповідного фонду України є можливим за умови погодження з Міндовкілля України та кожною конкретною установою Природно-заповідного фонду України, в межах території якої планується здійснювати роботи.

4. Термін виконання

Здійснення досліджень за даною програмою науково-дослідних робіт планується протягом 2026-2030 рр.

5. Зміст та методи досліджень

З метою збору даних та зразків, виходячи зі змісту завдань, наведених у п. 2 даної програми, передбачається здійснення дослідних ловів та застосування інших засобів збору даних на кожному із водних об'єктів, зазначених у п. 3 даної програми.

Дослідні лови можуть здійснюватись протягом календарного року із можливим застосуванням на кожному дніпровському водосховищі та на Дніпровсько-Бузькій гирловій системі наступного набору знарядь лову:

1) різноглибинний трал до 12 м, з кроком вічка у кутку 6.5-20 мм - до 1 од.,
2) закидний невід 20-40 мм - до 3 од.,
3) мальковий волок 6-8 мм - до 1 од.,
4) ятері 6.5-50 мм - до 30 од.,
5) конусні пастки тюлькові - до 5 од.,
6) рамкова драга 6.5-30 мм - до 1 од.,
7) раколовки 16-30 мм - до 30 од.,
8) сітки (ставні, плавні) 20-110 мм - до 100 од.,
9) різновічкові зяброві сітки (EN 14757) - до 10 од.

Календарний план здійснення ловів визначений відповідно до цілей збору даних, потрібного обсягу даних/зразків та умов виконання ловів у водному об'єкті (можливість виконання площинного обліку по сітці станцій з огляду на

наявність акваторій, незабруднених предметами, що унеможливлюють використання активних знарядь лову).

Таблиця 1 - Календарний план здійснення ловів на дніпровських водосховищах та Дніпровсько-Бузькій гирловій системі

Знаряддя лову	Період застосування	Макс. кіль-кість, од.	Умови застосування
Різноглибинний трал до 12 м, з кроком вічка у кутку 6.5-20 мм	березень-квітень, вересень-листопад	1	Кількість тралень - до 100 на рік для кожного водного об'єкту
Закидний невід 20-40 мм	січень-березень, липень-грудень	3	-
	квітень-червень	1	-
Мальковий волок 6-8 мм	липень-жовтень	1	Застосовується науковою мобільною групою для обліку молоді риб
Ятері 6.5-50 мм	січень-березень, липень-грудень	30	-
	квітень-червень	10	-
	квітень-червень	1	-
Конусні пастки тюлькові	липень-грудень	5	У темний час доби з використанням штучного освітлення
Рамкова драга 6.5-30 мм	липень-листопад	1	-
Раколовки 16-30 мм	липень-грудень	30	-
	січень-червень	10	-
Сітки (ставні, плавні) 20-110 мм	січень-березень, липень-грудень	100	
	квітень-червень	25	
Різновічкові зяброві сітки (EN 14757)	січень-грудень	10	-

На кожному дніпровському водосховищу та, аналогічно, в межах Дніпровсько-Бузької гирлової системи може бути створено до 3-х контрольно-спостережних пунктів (КСП).

На кожному КСП для здійснення дослідних ловів можуть використовуватись наступні знаряддя лову (окрім тих, що позначені у пп. 1-9 вище):

1) ятері 6.5-50 мм - до 10 од.,
2) невід ставний 6-10 мм - 1 од.,
3) невід ставний 20-40 мм - 1 од.,
4) раколовки 16-30 мм - до 10 од.,
5) сітки (ставні, плавні) 20-110 мм - до 20 од.

Термін можливого використання знарядь лову КСП - з 1 січня до 31 грудня, для моніторингу міграцій водних біоресурсів та збору даних для оперативного регулювання рибальства.

Для здійснення дослідних ловів у кожному іншому внутрішньому водному об'єкті (окрім тих водних об'єктів, які були зазначені вище) - у Дніпрі, Десні, інших річках та озерах - допускається використання наступних знарядь лову:

1) закидний невід 20-40 мм - до 2 од.,

2) мальковий волок 6-8 мм - до 1 од.,
3) ятері 6.5-50 мм - до 20 од.,
4) раколовки 16-30 мм - до 20 од.,
5) сітки (ставні, плавні) 20-110 мм - до 30 од.,
6) різновічкові зяброві сітки (EN 14757) - до 10 од.

Календарний план здійснення ловів визначений відповідно до цілей збору даних на сезон, потрібного обсягу даних/зразків та умов виконання ловів у водному об'єкті.

Таблиця 2 - Календарний план застосування знарядь лову на Дніпрі, Десні, інших річках та озерах

Знаряддя лову	Період застосування	Макс. кіль-кість, од.	Умови застосування
Закидний невід 20-40 мм	січень-березень, червень-грудень	2	-
	квітень-травень	1	-
Мальковий волок 6-8 мм	липень-жовтень	1	Застосовується науковою мобільною групою для обліку молоді риб
Ятері 6.5-50 мм	січень-березень, червень-грудень	20	-
	квітень-травень	5	-
Раколовки 16-30 мм	липень-грудень	20	-
	січень-червень	10	-
Сітки (ставні, плавні) 20-110 мм	січень-березень, червень-грудень	30	
	квітень-травень	10	
Різновічкові зяброві сітки (EN 14757)	січень-грудень	10	-

Для здійснення гідроакустичних досліджень на будь-якому із водних об'єктів передбачається застосування 1 од. ехолоту (Simrad EK-80 або подібний), за можливості з дотриманням стандарту збору/обробки даних EN 15910.

Для відбору гідробіологічних проб/зразків в рамках даної програми планується використовувати, загалом, до 3 од. дночерпачів Петерсена (або подібних), до 6 од. планктонних сіток (сітка Апштейна або сітка Джеді). Також допускається застосування ручних сачків (без обмеження кількості), щипців, скребків.

Для візуальної оцінки стану водних екосистем, виконання технічних робіт з метою обслуговування знарядь збору даних/зразків допускається використання водолазного обладнання (до 2-х водолазних комплектів), фото- та відеообладнання.

Усі дослідні лови та інші дослідження, передбачені даною програмою, можуть проводитись з використанням мотофілюг, баркасів, моторних та безмоторних човнів.

Збір та обробка іхтіологічних та гідробіологічних матеріалів проводяться відповідно до стандартних (загальноприйнятих) методик [1–8]. Також можуть

використовуватися відомості отримані в результаті аналізу уловів рибалок-любителів або рибалок-промисловиків.

Облікові зйомки проводяться відповідно до "Методичних вказівок з оцінки чисельності риб у прісноводних водоймах" [9], і, залежно від фізико-географічних та біологічних характеристик водойми, можуть виконуватись тралами, неводами, волоками та іншими знаряддями лову.

Для оцінки видового складу риб та їх кількісних характеристик можуть використовуватись зяброві сітки, пастки, сачки.

Пасивні знаряддя лову (ставні сітки, ставні неводи, ятери) використовуються для збору іхтіологічного матеріалу, необхідного для оцінки основних параметрів популяцій водних біоресурсів, у разі неможливості застосування активних знарядь лову для прямого (площинного) обліку. Також пасивні знаряддя застосовуються для вивчення міграцій промислових видів риб.

Збір і первинна систематизація біологічного матеріалу здійснюється відповідно до "Керівництва з вивчення риб" [1]. Визначаються видовий і кількісний склад улову. Залежно від розмірно-вікової структури популяцій видів водних біоресурсів, з кожного улову може відбиратись до 50 особин кожного виду на повний або неповний біологічний аналіз. З кожного улову по кожному виду можуть здійснюватись масові виміри особин – до 100 екз., у разі можливості (наявності морфологічних ознак) та доцільності – окремо по статі (самці та самиці).

Для подальшої обробки в лабораторних умовах можуть відбиратись проби на плодючість, матеріал для визначення віку (плавникові промені, луска, отоліти).

Обсяг водних біоресурсів для забезпечення дослідних ловів у календарному році визначається у відповідності до наукових завдань та в рамках лімітів спеціального використання водних біоресурсів на плановий рік.

Види водних біоресурсів, що є об'єктами Червоної книги України, у разі потрапляння до знарядь лову, після реєстрації основних індивідуальних даних щодо приловлених особин якнайшвидше повертаються у природне водне середовище існування, у будь-якому вигляді, незалежно від ознак життєздатності.

Шляхом використання зібраних біологічних матеріалів оцінюються статевий та розмірно-масовий склад популяцій, харчування та харчові взаємовідносини риб, темп росту різних вікових груп, стан гонад, плодючість та ефективність нересту.

При проведенні усіх видів дослідних ловів (зборів) та інших видів збору даних/зразків ведуться журнали спостережень, де фіксують дату та місце проведення робіт, знаряддя (обладнання), видовий склад та обсяг уловів, інші зібрані інформацію/дані. Крім того, у журналі спостережень фіксують результати метеорологічних та гідрологічних спостережень (температура води, повітря, напрям та сила вітру).

6. Очікувані результати

У результаті проведення науково-дослідних робіт буде здійснено кількісну оцінку, визначено запаси та розроблено рекомендації стосовно збереження та раціонального використання водних біоресурсів (риб та безхребетних) внутрішніх водойм України.

Зокрема буде розроблено наукові обґрунтування лімітів спеціального використання водних біоресурсів на 2027-2031 роки.

7. Звітність та відповідальність

Риба та інші водні біоресурси, виловлені та використані для лабораторних досліджень і не придатні внаслідок цього для подальшого їх використання як біологічної сировини, підлягають списанню за актом відповідно до законодавства.

Інші водні біоресурси здаються на рибоприймальні пункти та обліковуються відповідно до законодавства.

Заступник директора
ДНУ "ІРГЕМО" з наукової
роботи, канд. біол. наук,
ст. наук. співробітник — Костянтин ДЕМ'ЯНЕНКО

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правдин И.Ф. Руководство по изучению рыб / И.Ф. Правдин – М.: Пищевая пром-сть, 1966. – 376 с.

2. Рикер У.Е. Методы оценки и интерпретация биологических показателей популяцій рыб / У.Е. Рикер – М.: Пищевая пром-сть, 1979. – 408 с.

3. Методические рекомендации по принципам регулирования промысла и методам оценки параметров рыбных популяций. – М.: ВНИРО, 1980. – 51 с.

4. Методические рекомендации. Применение математических методов и моделей для оценки запасов рыб. – М.: ВНИРО, 1984. – 156 с.

5. Методы рыбохозяйственных и природоохранных исследований в Азово-Черноморском бассейне. Сборник научно-методических работ. – Краснодар, 2005. – 352 с.

6. Жадин В.И. Методика изучения донной фауны водоемов и экологии донных беспозвоночных / В.И. Жадин – М.: Изд-во АН СССР, 1956. – С. 279–382. – (Жизнь пресных вод СССР; т. 4.).

7. Методические рекомендации по сбору и обработке материалов при гидробиологических исследованиях на пресных водоемах. Зообентос и его продукция. – Л.: ГосНИОРХ, 1984. – 52 с.

8. Методика збору і обробки іхтіологічних і гідробіологічних матеріалів з метою визначення лімітів промислового вилучення риб з великих водосховищ і лиманів України : Затв. Наказом Держкомрибгоспу України; № 166 від 15.12.98. — К. : ІРГ УААН, 1998. — 47 с.

9. Методические указания по оценке численности рыб в пресноводных водоемах. — М.: ВНИИПРХ, 1990. — 51 с.